

Naturskyddsföreningen
Jämtland-Härjedalen

BirdLife
SVERIGE

ÖSTERSUNDS TINGSRÄTT
Beredningsjurist 2

INKOM: 2020-10-23
MÅLNR: M 3060-20
AKTBIL: 3

Mark- och miljödomstolen
vid Östersunds tingsrätt
Box: 708
831 28 Östersund

Insänt till:
Länsstyrelsen Jämtlands län
831 86 Östersund
jamtland@lansstyrelsen.se

Östersund, 21 oktober 2020

Överklagande av Länsstyrelsen Jämtlands läns beslut den 1 oktober 2020 om skidanläggning i området Björnrike Syd (Skorvdalen) Härjedalens kommun

Klagande: Naturskyddsföreningen Jämtland-Härjedalen
c/o Nora Lundblad, ordförande
Frösövägen 18A
832 43 Frösön
Mobil: 070-6610013
E-post: nora.lundblad@hotmail.com

Jämtlands läns ornitologiska förening
c/o Ulla Falkdalen, styrelseledamot
Frösö-Berge 110
832 96 Frösön
Mobil: 073-8200044
E-post: gyrfalco@gmail.com

Kungsörn Sverige
c/o Carl-Erik Zetterlund, ordförande
Hans-Jonsvägen 30
821 61 Arbrå
Mobil: 070-2134008
E-post: calle.zetterlund@helsingenet.com

Överklagat avgörande: Länsstyrelsen Jämtlands läns beslut den 1 oktober 2020, diarienummer 525-5609-2019

Saken: Beslut enligt miljöbalken 12 kap 6 § om föreläggande om försiktighetsåtgärder att skydda kungsörn m.m.

Naturskyddsföreningen Jämtland-Härjedalen, Jämtland läns ornitologiska förening och Kungsörn Sverige överklagar Länsstyrelsen Jämtlands beslut och anhåller om tre veckors anstånd för att komplettera yrkanden och grunder med anledning av målets komplexitet och arbetsanhopning.

Yrkanden

Föreningarna yrkar i första hand om att mark- och miljödomstolen upphäver länsstyrelsens beslut och förbjuder bolaget att vidta de anmälda åtgärderna.

I andra hand yrkas om att mark- och miljödomstolen upphäver beslutet och återförvisar ärendet till länsstyrelsen för erforderlig behandling, samt förbjuder de anmälda åtgärderna till dess en eventuell ansökan om artskyddsdispens prövats och vunnit laga kraft.

Ett för föreningarna mycket angeläget yrkande är också att Naturvårdsverket hörs i detta ärende.

Föreningarnas grunder

Föreningarna gör gällande att de förelägganden som länsstyrelsen föreskrivit i beslutet inte är tillräckliga för att de ansökte verksamheterna ska få bedrivas, eftersom påverkan på kungsörnsreviret i området är av en sådan allvarlig art att den inte är förenlig med skyddsreglerna i artskyddsförordningen och EU:s fågeldirektiv.

De förelägganden som beslutats kan inte anses tillräckliga för att ge den känsliga miljön, framförallt Skorvdalenreviret, ett nödvändigt skydd. Den negativa påverkan som den anmälda åtgärden riskerar att leda till kan inte förhindras eller mildras i tillräcklig utsträckning av några försiktighetsmått, och ska därför förbjudas (se Norstedts lagkommentar till miljöbalken 12 kap. 6 § och Mark- och miljööverdomstolens dom i MÖD 2012:10).

Detsamma gäller enligt föreningarnas mening även om det nyinrättade fågelskyddsområdet beaktas, eftersom det inte omfattar kungsörnsrevirets kärnområde, där olika delar inte kan uteslutas utan att viktiga funktioner som behövs för reproduktionen faller bort.

Vid denna bedömning ska särskilt Mark- och miljööverdomstolens uttalande i det så kallade tjädermålet, M 10104-17 beaktas, då domstolen bland annat utgick från den alltjämt aktuella vägledningen från EU-kommissionen:

”Av vägledningsdokumentet framgår att fortplantningsområden kräver strikt skydd därför att de är centrala för djurens livscykel och är väldigt viktiga delar av en arts kompletta livsmiljö eftersom de krävs för artens fortlevnad. Skyddet är direkt kopplat till artens bevarandestatus. Vidare uttalas att syftet med bestämmelsen i artikel 12.1.d är att skydda den ekologiska funktionaliteten hos fortplantningsområden. Sådana områden får inte skadas eller förstöras av mänsklig verksamhet utan de ska fortsatt erbjuda det

som krävs för en viss djurart när den ska fortplanta sig med framgång. I vägledningsdokumentet anges att det inte går att ge en strikt definition av "fortplantningsområde" som skulle passa för alla arter, utan varje tolkning av uttrycket måste ta hänsyn till arters olika förutsättningar vid fortplantning. De generella definitioner som anges i dokumentet bygger på antagandet att platserna i fråga kan hittas och avgränsas på rimligt sätt. Enligt vägledningsdokumentet kan fortplantningsområden innefatta områden som krävs för bl.a. parningslek, parning, bobygge, plats för födsel eller äggkläckning och uppfödning av ungar som är beroende av platsen (s. 40 f)."

Förutom artens bevarandestatus, underströk alltså domstolen att den ekologiska funktionaliteten hos fortplantningsområden ska skyddas, vilket har hög relevans även i detta mål. Skyddet ska alltså upprätthållas till den grad att fortplantningsområdet inte förstörs. Att skydda en del av området är alltså inte tillräckligt, om det innebär att arten inte längre kan fortplanta sig med framgång. Därför kan man behöva undvika verksamhet som kan störa platser i området som har olika funktioner för fortplantningen.

I domen i Tjädermålet tar Mark- och miljödomstolen också fasta på att arter som omfattas av bilaga 1 i Fågeldirektivet (som tjäder och kungsörn) omfattas av artikel 4.4 som säger att medlemsstaterna ska sträva efter att undvika försämring av livsmiljöer även utanför skyddade områden. Domstolen går därefter in i en bedömning av vad som krävdes i det specifika fallet:

"Frågan är hur denna del av tjädersns fortplantningsområde ska avgränsas vid tillämpningen av artskyddsförordningen, då hönan och kycklingarna kan röra sig över stora ytor för att nå lämpliga biotoper och miljöerna som sådana inte skyddas av förbudet i 4 § första stycket 4 artskyddsförordningen.

I detta fall har Skogsstyrelsen utgått från en känd tjäderspelplats med minst sex tuppar och identifierat var inom det anmälda avverkningsområdet det finns lämpliga kycklingbiotoper i förhållande till spelplatsen.

Även om tjäderhönan kan förflytta sig långa avstånd från en spelplats för att föda upp kycklingarna, bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det är rimligt att vid avgränsningen av fortplantningsområdet ha kända spelplatser av en viss storlek som utgångspunkt. Det är svårt att ange några generella riktlinjer för inom vilket avstånd från en spelplats som hänsyn ska tas till lämpliga kycklingbiotoper vid skogsavverkning. En bedömning av vilka lämpliga kycklingbiotoper som kan anses ingå i fortplantningsområdet måste göras i varje enskilt fall utifrån förhållandena i det aktuella området. (...)

Enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning kan de åtgärder som omfattas av den anmälda skogsavverkningen leda till att det berörda områdets kontinuerliga ekologiska funktion för tjäderpopulationen i området inte kan upprätthållas."

Mark- och miljööverdomstolens domskäl visar tydligt att direktiven ska utgå från de särskilt skyddade arternas biologiska behov av olika funktioner, även om det kan röra sig om förhållandevis stora områden.

Även vid en rimlighetsavvägning måste skyddet av kungsörnsreviret ha företräde. Skyddet av kungsörnsreviret är, som framgår av Naturvårdsverkets yttrande från juni, stor vikt för den regionala populationens bevarandestatus. Det rör sig om ett produktivt revir som har en historia av att bidra med ett positivt netto av örnar. Kungsörnsens fridlysning och skydd i fågeldirektivets bilaga 1 talar starkt för att skyddet måste tillmätas tung vikt.

Mark- och miljööverdomstolen har redan vid en tidigare prövning funnit att den ansökta verksamheten inte var av en sådan "påtaglig vikt" att den hade ett allt överskuggande allmänintresse. I andra rättsfall har kungsörnsrevir ansetts ha större vikt än annan verksamhet med mycket högt allmänt intresse, som vindkraft (Muskmyr, MÖD M 8344-11).

Föreningarna gör vidare gällande att området är av en sådan betydelse för en skyddad art att området i sin helhet egentligen borde ha föreslagits till Natura 2000-område. Eftersom inte revirets kärnområden omfattas, kan inte fågelskyddsområdet läka denna brist. Domstolen bör enligt föreningarnas mening därmed inte bara beakta artskyddet, utan också att området som sådant har relevans för den EU-rättsliga bedömningen.

Naturvårdsverkets föreskrifter och rekommendationer för verksamhet i kungsörnsrevir.

Kungsörnarnas störningskänslighet och krav på hänsyn belyses bl.a. i Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för kungsörn (Hjernquist 2011 sid 74). Rekommendationer till alla:

"Undvik att störa häckning. Det är förbjudet att störa kungsörn och särskilt under parnings-, uppfödning och övervintringsperioder. Alla som rör sig i skog och mark (ex. vandrare, terränglöpare, klättrare, skidåkare, skoteråkare och fågelskådare) ska undvika sådan störning. Finns indikation på närhet till häckning bör alla undvika det området. Särskilt hög uppmärksamhet bör tas i anslutning till klippstup och branter med äldre träd."

Åtgärdsprogrammet anger inga bestämda skyddszoner för störning, men vi anser att vi med denna överklagan påvisar att det föreslagna fågelskyddsområdet inte är tillräckligt omfattande för att undvika otillåten och avsiktlig störning i artskyddsförordningens mening.

I Naturvårdsverkets handbok för artskyddsförordningen (Naturvårdverket 2009 sid 21) anges vad som menas med avsiktlighet:

"Avsiktlig betyder i detta sammanhang att den som utför åtgärden förstår den förutsägbara konsekvensen av sitt handlande och ändå genomför den, det vill säga är medveten om att ett skyddat djur sannolikt exempelvis störs, även om störningen inte var syftet med åtgärden. Ett exempel är när en markägare utför skogliga åtgärder i närheten av ett havsörnsbo under tidig vår eller försommar trots vetskapen om att det är bebott. Åtgärden är alltså olaglig även om syftet var något annat. Med att ha förstått den förutsägbara konsekvensen av handlingen menas att följden av åtgärden ska kunna förutses, att det ska ha framgått av den nationella lagstiftningen och den information som myndigheterna lämnat till allmänheten och berörda verksamhetsutövare att sådana åtgärder med största sannolikhet innebär lagbrott. Om det kan visas att sådan information har funnits tillgänglig och personen därför bör ha förstått den förutsägbara konsekvensen av sitt handlande, då finns uppsåt i lagens mening (EG-domstolen dom C-103/00 och C-221/04)."

Att uppföra en skidanläggning med vetskap om örnarnas störningskänslighet bedömer vi vara jämförbart med beskriven skogsbruksåtgärd eller uppförande av vindkraftverk.

Verksamhetens konsekvenser för Skorvdalsrevirets ekologiska funktionalitet

Inledande argumentation

I vår överklagan (punkt 1 – 7 se nedan) anför vi argument för att skyddsområdets geografiska utbredning samt föreslagna områdesbestämmelser är otillräckliga för att skydda

kungsörnsreviret från störningar från den planerade skidanläggningen. Vi bedömer att störningarna blir så allvarliga att reviret med stor sannolikhet kommer att överges (punkt 2 till 3). Detta är i så fall ett brott mot Artskyddsförordningen 4 § 2 *att avsiktligt störa djur, särskilt under djurens parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder*, samt 4 § 4 *skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser*.

Vår kännedom om det aktuella reviret grundar sig på många års observationer. Det är därigenom belagt att exploateringsområdet enligt planerna kommer att få ett centralt läge i örnreviret (jfr Figur 2) och därigenom kommer att omfatta en betydande del av reviret. Man måste betrakta reviret som en enhet, som nu riskerar att helt förlora sin funktion genom att fragmentiseras och genom att örnarnas naturgivna flygvägar bryts (punkt 1 och 4). Ett fågelskyddsområde som fyller sin funktion i den mening som Mark- och miljödomstolen åsyftade i sitt domslut 2018 angående exploatering av Skorvdalen, måste innefatta revirets mest funktionella delar. Så är nu inte fallet.

I punkt 5 argumenterar vi för att den västra boplaten är *vilande* och inte övergiven som hävdas i Sperens (2019). Vi återger olika observationer som visar att de revirhävdande örnarna fortfarande under senare år är aktiva i boplatsens närområde. Vi ger också ett antal exempel på revir med vilande boplatser som efter olika antal år åter blivit aktiva.

I punkt 6 förklarar vi varför en aktiv kungsörnsboplat med genomförda lyckade häckningar kan finnas inom bara några hundra meter från en bergtäkt i Vemdalen resp. ca 4 km från en skidanläggning i Vemdalskskalet.

I punkt 7 redogör vi för omständigheter kring några örnrevir som finns inom störningszonen från skidanläggningar i Härjedalen (Hamra) och i Sälenfjällen.

Avslutningsvis konstateras i punkt 8 att Skorvdalenreviret har stor betydelse för den lokala och regionala kungsörnspopulationen. Reviret har en mycket hög reproduktionsförmåga som är dubbelt så hög som snittet i Sverige. Örnreviret tillhör den högst rankade klassen i Jämtlands län (Länsstyrelsen Jämtlands län 2016).

Utveckling av grunder

1. Örnars naturliga rörelsemönster i sina revir.

Under kungsörnens spelflyktperiod, i februari och mars, patrullerar ett par sitt revir för att visa andra örnar att området är upptaget. Under samma flygning rör sig ofta örnarna över hela reviret och spelflyger över revirets kärnområde och olika boplatser som ett sätt att bekräfta partnerskapet och markera boplatsernas tillhörighet. Ofta byggs flera av revirets bon på med ett antal kvistar för att ytterligare bekräfta att reviret är upptaget, innan paret bestämmer sig för vilket bo som ska användas under aktuell säsong. Spelflykt och bobygge sker under alpina vinteranläggningars högsäsong och om Skorvdalen exploateras enligt bolagets intention skulle det innebära att reviret fragmenteras. Örnarna skulle inte kunna röra sig på ett naturligt sätt i reviret och inte utföra spelflykt över boplatser och kärnområde.

Vid förflyttning föredrar kungsörnen segelflykt och undviker i största utsträckning den mer energikrävande aktiva flykten. Vid svaga och måttliga vindar är det främst längs bergssluttningar och över bergskammar det finns tillräckligt med uppvindar för kungsörnens behov. Här kan de glida kilometervis utan att tappa höjd. När det är vindstilla eller när örnen är nedtyngd av byte som transporteras till boet flyger den ofta aktivt i eller under

trädtoppshöjd. Att närma sig eller lämna en boplatz genom flykt över en större dalgång eller direkt från eller till ovanliggande kalvfjäll är ett för kungsörn onaturligt beteende.

2. Kungsörnars störningskänslighet samt tidpunkt under året med störst störning från en alpin skidanläggning.

Kungsörnar är dokumenterat mest störningskänsliga under den del av häckningsperioden (februari – april) då parning, äggläggning och ruvning sker (se punkt 4 nedan). Denna period sammanfaller med högsäsong i en alpin skidanläggning i dessa trakter då anläggningen har flest besökare. Under den här tiden pågår ett myller av mänsklig aktivitet, aktiviteter som vi vet är väsentligt mer störande för örnar än t.ex. motorfordon i sig. Vi tar helt avstånd från resonemang och slutsatser i Sperens (2019) där man menar att störningar (t.ex. skoterleder, skogsbruk, jakt) som hittills inte påverkat kungsörnshäckningar inom området, inte heller i fortsättningen efter en utbyggnad av skidanläggningen, skulle utgöra störningar. Tvärtom visar forskning motsatsen vilket bl.a. refereras till i punkt 3 nedan. Generellt gäller för störningskänsliga djur och fåglar att störningarnas effekter är kumulativa d.v.s. olika störningars effekter adderas till varandra och kan då tillsammans nå ett tröskelvärde då t.ex. en örnhäckning spolieras (t.ex. Lindberget och Skarin 2014, Spaul and Heath 2016; se även exemplet Hamra i punkt 7 nedan).

3. Tidigare forskning kring kungsörnars känslighet för störning från friluftsverksamhet.

Pagel *et al.* (2010) nämner att kungsörnar uppvisar beteenden som signalerar störningar i samband med olika antropogena aktiviteter som kan handla om en ensam vandrare som befinner sig 1000 meter eller mer från ett bo, eller omfattande byggarbeten eller friluftaktiviteter 2000 – 5000 meter från en boplatz. Spaul and Heath (2016) kom fram till att olika former av friluftaktiviteter kan ha en kumulativ effekt på en lokal kungsörnspopulation genom att färre örnar än förväntat besätter revir i annars lämpliga områden, genom att färre par går till häckning och fler häckningar misslyckas (Figur 1). Revir med större närvaro av terrängfordon (ORV) uppvisade mindre sannolikhet att bli besatta av kungsörn. När sådana revir ändå blev besatta fann man att vandrare och icke-motoriserad aktivitet tidigt på säsongen minskade sannolikheten för äggläggning. Även kortvariga toppar med trafik av terrängfordon kunde sättas i samband med att bon övergavs. Spaul and Heath (2017) kom fram till att det var 60 gånger mer sannolikt att kungsörnar uppvisar flyktbeteende när föraren av ett terrängfordon kliver av sitt fordon och istället börjar gå.

4. Örnarnas rörelser i Skorvdalenreviret samt vårt bemötande av påståenden i rapporten *Förslag på fågelskyddsområde vid Björnrike Syd, Vemdalen, Härjedalens kommun, år 2019* (Sperens 2019).

För att behålla revirets funktionalitet måste revirets kärnområde med häckningsplatser, viktiga flygvägar och jaktområden skyddas. Förutom två av boplatserna och ett jaktområde blir dessa inte skyddade i det nyligen bildade fågelskyddsområdet och de kommer därför att bli starkt exponerade för störningar från den föreslagna skidanläggningen. Rapporten (Sperens 2019) speglar ett tvådimensionellt synsätt på reviret och missar helt att topografi och vegetation är starkt styrande för hur örnarna rör sig i revirets kärnområde. Inventeringar visar att örnarna utnyttjar de gynnsamma vindförutsättningarna i den västra branten mot Skorvdalsfjället för sina huvudflygvägar i sydost/nordvästlig riktning i området mellan

Gammelnipan och Rodovålen (Carlsson 2012a Figur 2 samt Heittunen 2018). På samma sätt utnyttjar örnarna branterna i själva Skorvdalen (referenser som ovan, samt Janne Dahlén muntligt 2015). Detta gäller oavsett om de häckar på den norra, östra eller den västra boplatsten.

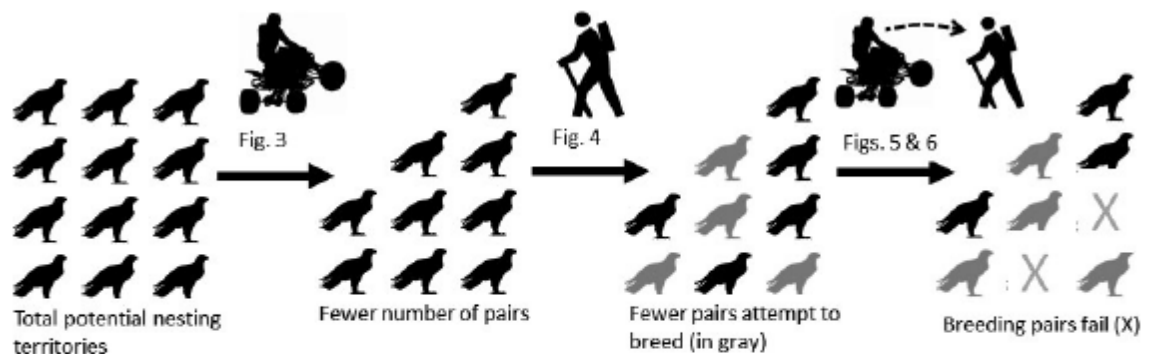

FIGURE 7 Representational figure of the cumulative effects of recreation on golden eagle reproduction in our study area. Potential pairs of eagles are represented by a single black eagle. From left to right, the number of occupied territories is lowered because of ORV use, early season pedestrian use is negatively associated with the probability of an eagle pair laying eggs, and, finally, nest survival is lower following ORV use peaks, that likely bring pedestrians near nests and pedestrians reduce adult nest attendance, leading to failure. Therefore, the actual number of successfully breeding pairs is lower than the potential number of successfully breeding pairs in the absence of recreation.

Figur 1. Färre kungsörnar än förväntat besätter revir som besöks av terrängfordon (till vänster), närvaro av vandrare tidigt på säsongen minskar sannolikheten för äggläggning för de örnar som ändå besätter sådana revir (mitten) och bo-överlevnaden minskar efter trafiktoppar av terrängfordon som transporterar in vandrare i området. Figuren är hämtad från Spaul and Heath (2016).

Vid dåliga vindförhållanden undviker de onödiga stigningar och flyger aktivt i trädtoppshöjd t.ex. nära dalgångens botten genom Skorvdalen för att nå bon eller jaktområden.

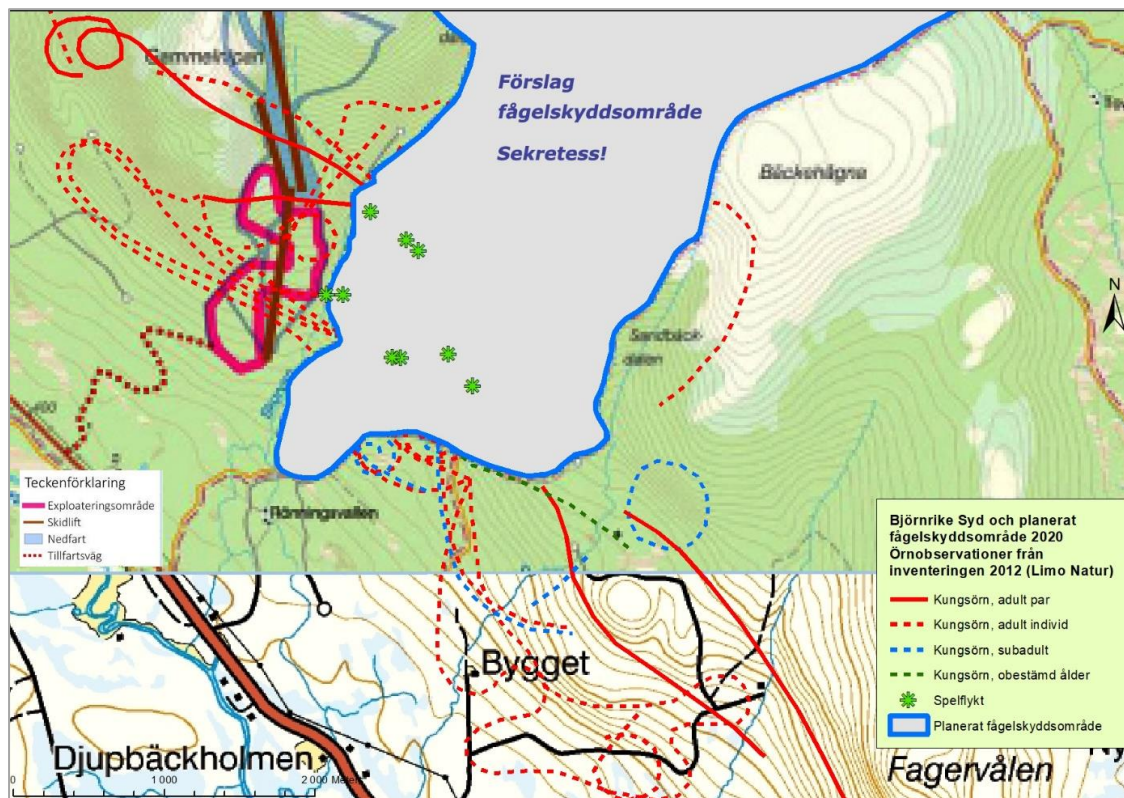
I de fall örnbon påträffas inom skyddsavstånd från skidanläggningar har det handlat om revir med flygvägar och jaktområden som inte är direkt exponerade för störningar från anläggningarna t. ex. genom att dessa ligger på tillräckligt stort avstånd från störningarna eller ligger bakom avskärmande höjder (se fallen Hamra och Sälenfjällen i punkt 7). I fallet med örnboet vid en bergtäkt (punkt 6 nedan) har örnarna tillgång till vidsträckta och helt störningsfria naturområden från boet och i riktningar från nordväst till sydost. De tre boplatserna, med flygvägar och jaktområden i Skorvdalen, kommer däremot vid en utbyggnad att bli helt exponerade för störningar från fritidshusen, hotell, liftarna och en troligen hårt trafikerad tillfartsväg under örnarnas mest känsliga häckningsperiod.

För att förtydliga ovanstående resonemang kan man göra en liknelse med ett fiktivt fall där ett bostadsområde för människor kan visa örnrevirets situation om skidanläggningen i Skorvdalen blir verklighet. I området pågår ett stort infrastrukturprojekt som enligt planarkitekten inte ska beröra människornas bostäder men där alla tillfartsvägar blir avskurna under byggtiden. Människorna kan inte nå arbetsplatser, skolor, affärer, sjukvård under byggtiden. Situationen blir helt ohållbar när bostäderna också blir utsatta för både buller och damm. Resultatet blir detsamma för både örnar och människorna i exemplet: området måste överges tills problemen har åtgärdats.

I rapporten (Sperens 2019) påstås att "näst intill alla observationer pekar på att kungsörnarna rör sig sydost om den planerade anläggningen Björnrike Syd" och man hänvisar till studier av örnarnas rörelsemönster utförda av Carlsson 2012a, b och Miljötjänst Nord

2017. Vid en granskning av rapporterna Carlsson (2012a) och Heittunen (2018; OBS! Denna rapport finns inte refererad till i Sperens 2019) kan man konstatera att påståendet är direkt felaktigt! Observationsdata i Carlsson (2012a) visar att örnarnas rörelser var i ungefär lika omfattning mot nordväst som mot sydost i förhållande till närområdet runt det östra boet (Figur 2). Flygningarna mot nordväst skar rakt genom det planerade skidområdet. I Heittunen (2018) redovisas två observationer av kungsörn som troligen avser örnar från Skorvdalenreviret. En observation från den 11 mars 2018 rör en kungsörn som anländer från norr och som mellan kl. 10:29 och 10:34 flyger på låg höjd vid trädgränsen mellan skog och fjäll på Gammelnipan (fjället direkt norr om Skorvdalens mynning). Örnen landar i ett träd en kort stund och flyger därefter in i Skorvdalen längs med sluttningen. Den flyger alltså över pister och liftar i den planerade skidanläggningen. Den andra observationen rör en adult kungsörn från samma revir (11 mars kl. 12:28 – 13:04) som flyger fram och sedan tillbaka mellan Gråberget och Rodovålen längs med Skorvdalsfjällets västbrant.

Data i Carlsson (2012a) visade också på frekventa rörelser mot norr längre in i Skorvdalen där den inom fågelskyddsområdet belägna glest trädbevuxna östra sidan utnyttjades som jaktområde. Dessutom utnyttjades stora avverkade områden söder om Sandbäckdalen för jakt. Eftersom örnparet häckade i det östra boet 2012 var det naturligt mycket rörelser omkring detta bo.

Figur 2. I figuren har två kartor sammanfogats skalenligt. Kartan upptill är hämtad från Figur 3 i Sperens (2019) och visar förslag på utformning av fågelskyddsområdet samt utredningsområdet för den alpina skidanläggningen Björnrike Syd. Kartan nedtill är hämtad från en kungsörnsrapport (Carlsson 2012a). Data från örnarnas rörelser vid inventeringen 2012 har sedan lagts som ett skikt över den sammanfogade kartan. Av sekretesskäl har örndata från det föreslagna skyddsområdet dolts med grå färg. Kartan finns också i en sekretesskyddad version.

Det är svårt att förstå hur Sperens (2019) kan dra slutsatser om örnparets förhärskande flygriktningar från de arbeten som han redovisar i sin rapport. Här saknas också de naturligt förekommande flygningarna i boets omgivning som man kan se i data från 2012.

Flygrörelserna som visas i kartan (Figur 2) och även observationen i Heittonen (2018) visar med all tydlighet att kungsörnarnas flygrörelser är regelbundet förekommande i det planerade exploateringsområdet.

5. Förhållanden vid den västra boplatsen i Skorvdalen.

Det västra boet i reviret, klippboet, ligger i en skarp sydvästbrant, vilket ger särskilt goda förutsättningar för uppvindar. Eftersom skidanläggningen Björnrike ligger endast ett par kilometer norr om boet har örnarna huvudsakligen glidflugit till boet från sydost längs bergssluttningen, när detta bo har använts. Örnarna har också lämnat boet via samma trad vilket innebär en flygrutt rakt genom den planerade skidanläggningen. Det är vår erfarenhet att kungsörnar ytterst sällan flyger över skidbackar och liftar under häckningssäsong. Vid exploatering av Skorvdalen skulle den västra boplatsen isoleras mellan två skidanläggningar och örnarna skulle inte kunna flyga till eller från boet på ett för kungsörnar naturligt sätt. Vi bedömer därför att den västra delen av reviret inte skulle komma att användas efter exploatering av Skorvdalen. Detta är ett uppenbart brott mot artskyddsförordningen.

I rapporten (Sperens 2019) påstås att det västra boet inte används idag. Vi är eniga med rapportförfattaren att boet inte har använts för häckning sedan 2007 (dock är de senaste häckningarna belagda av ringmärkare daterade till 2005 och 2006) och att boet är nedrasat från en klipphylla. Slutsatsen från Sperens är dock felaktig för det är helt naturligt att ett kungsörnspar har flera bon i reviret och att de används olika ofta. Det finns mycket data från örnrevir i Sverige där bon är vilande några år för att sedan åter byggas på med nytt tallris och kan då användas för häckning igen. Lagstiftningen skiljer inte heller på bon och alternativbon utan de har samma skydd. Att det finns flera bon i ett örnrevir är en säkerhet för att örnarna ska kunna alternera mellan dem. En snörik vinter kan ett eller flera bon vara blockerade av snö i bobalen vid tidpunkten för äggläggning. Under en sådan vårvinter kan ett solexponerat och avtinat klippbo vara en förutsättning för att örnarna ska kunna gå till häckning inom rimlig tid.

Nedan finns anteckningar gjorda av örninventeraren Bengt Warensjö i Funäsdalen (tel. 070-259 34 40) där han redovisar tre revir där nedrasade örnbon återuppbyggts:

Revir 1. Med fem kända bon (fyra bon i tallar och ett på en klipphylla) som har kontrollerats sedan 1975. Klippboet togs i bruk första gången 1985 men utnyttjades (återuppbyggdes) sedan först 29 år senare (2014) och var sedan besatt både 2016 och 2017 medan bona i tallarna användes flitigt i mellanperioder.

Revir 2. Med ett antal klippbon. I ett av dessa bon skedde en häckning 1988. Under åren som följde användes inte boet och riset försvann successivt och först 27 år senare (2015) återuppbyggdes boet på klipphyllan och en häckning genomfördes. I ett av de övriga klippbona genomfördes en häckning 1994 men övergavs sedan de följande åren. Först 16 år senare (2010) återuppbyggdes boet och en häckning genomfördes.

Revir 3. Med två kända bon (klippbo och bo i tall) som kontrollerats sedan 1988. Klippboet rasade ned 1997 och klipphyllan övertogs av korpar som häckade där 1999. Efter 10 år (2007) återuppbyggdes boet av örnarna och en lyckad häckning genomfördes. Misslyckade häckningar skedde sedan här 2011 och 2013.

Vi kan inte se någon synbar anledning i närområdet till varför örnarna inte häckat på den västra boplatsen under senare år. Platsen är mycket typisk för en klippäckning. En

förklaring, som inte går att bortse från, är att skiddestinationen Björnrike har expanderat i riktning mot Skorvdalen under senare år. År 2010 byggdes Grizzly Express (sexstolslift, med kapacitet på 2800 personer per timme) samt två nya nedfarter i Björnrikes sydligaste del. Med denna satsning har Björnrikes lift- och pistsystem nästan fördubblats. Liften ligger bara ca 1,6 km från den västra boplatsen (en av pisterna ligger närmare än så) och det är ett rimligt antagande att störningar från den nya liften och pisterna (som t.ex. offpiståkare) kan vara en orsak till att örnarna valt bort denna boplat under senare år.

Vi har ett antal observationer där örnarna besökt åtminstone västra boets närområde. I Figur 2 kan man se att örnparet, och även enskilda adulta örnar, besökt närområdet vid inventeringen 2012. I samband med Mark- och miljödomstolens fältbesök i Skorvdalen i mars 2018 observerades en adult kungsörn flyga mot öster och in i dalgången från en punkt nära det västra boet (muntligt Bengt-Göran Carlsson tel. 073-0527824). Denna örn flög sedan tätt över bilarna från domstolen när den var på väg in i Skorvdalen (tolkades av biologen Krister Mild, Naturvårdsverket, som ett störningsbeteende!). Många av de som satt i bilarna fick då se örnen. Vid ett annat tillfälle i samband med en häckningskontroll i det norra boet (sommaren 2019) sågs en ensam adult kungsörn flyga in i dalgången från väst - sydväst när inventerarna befann sig på vändplatsen inne i Skorvdalen. I Heittonen (2018) redovisas data över en kungsörn som flyger in i Skorvdalen vid Gammelnipan (se ovan).

6. Kungsörnsbo vid en bergtäkt i Vemdalen.

Vid Mark- och miljödomstolens förhandlingar i Vemhån 2018 informerade bolaget (Örndalen) om ett kungsörnsbo beläget vid en bergtäkt väster om Vemdalskalet. Man menade att detta var ett exempel på ett revir som visat stor tålighet mot störningar från människan.

Vi kan bekräfta att det finns ett aktivt kungsörnsbo inom några hundra meter från den aktuella bergtäkten. Täkten ligger i en sydostsluttning med grovstammig naturskog i taktens omgivning. Boet upptäcktes 2015 då en unge ringmärktes och reviret har därefter varit besatt 2016, 2017 och 2019. Vid kontakt med bergtäktens tillståndsinnehavare, Per-Einar Kallin Vemdalens Åkeri (tel. 070-3368816), informerade han om att täkten inte har varit i drift sedan 2016. Innan dess pågick verksamhet i täkten endast under sommaren. Detta innebär att täkten inte utnyttjades under örnarnas mer störningskänsliga period från januari till maj.

Dessa örnar tillhör med stor sannolikhet det s.k. "skalreviret" som tidigare hade en boplat i en klippa vid Skalpasset. Det är sannolikt att boet inte har utnyttjats under de senaste 10 – 15 åren vilket kan sättas i samband med den kraftiga utbyggnaden av skid- och turistanläggningar i området under perioden.

7. Kända kungsörnsrevir belägna inom störningszonen från skidanläggningar i Sverige.

Hamra (Tännadalen):

Det aktuella reviret har följts årligen sedan 1979. På andra sidan den breda dalen finns skid- och turistanläggningar som byggts ut kraftigt under de senaste 20 åren. Två antagna detaljplaner från 2011-05-07 (Hamra 1 och Hamra 2) innebar sammantaget möjligheten att uppföra 176 st lägenheter inom 36 tomter. Dessutom gavs möjlighet att bygga nya vägar, parkeringar, utökad service i skidskola, restauranter, kaféer, butiker mm.

Flera kungsörnsbon finns i en brant sydsluttning inne i ett reservat. Lyckade häckningar har genomförts i reviret 1980, 1982, 1983, 1985, 1986, 1988, 1992, 1993, 1995, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004, 2006 och 2015. Åren 1988, 1992, 2002 och 2003 resulterade häckningarna i två ungar, övriga år i en unge. 1990 och 1991 misstänktes boplundring. Under åren 1980–2006 genomfördes således 15 lyckade häckningar resulterande i 19 ungar. Det ger ett genomsnitt på 0,70 ungar per år. Häckningsutfallet har försämrats sedan skidanläggningarna byggdes ut och efter 2006 har det endast blivit en unge 2015. Det ger ett häckningsutfall för åren 2007–2019 på 0,08 ungar per år. Det finns inga likheter i de topografiska förhållandena mellan Hamra och Skorvdalen. I Hamra kan örnarna röra sig ostört både åt väster och öster längs bergsbranten där de häckar och här finns alltså betydligt bättre geografiska förutsättningar för lyckade häckningar än i Skorvdalen. Trots detta förefaller det som att turistanläggningarna på andra sidan dalen påverkat häckningsutfallet negativt. Man kan notera att under åren 2016, 2017, 2018 och 2019 har reviret inte varit besatt och inget av bona har varit påbyggda. Detta kan sättas i samband med den kraftiga utbyggnaden på andra sidan dalgången (se ovan).

Sälenfjällen

I Sälenfjällen i Västerdalarna finns Skandinavien största skidanläggningar. Fjällområdet är arealmässigt relativt begränsat men hyser ändå tre kungsörnsrevir. Avståndet mellan skidlift och närmaste bo i de tre reviren är 2,0, 2,2 respektive 3,5 km. I samtliga fall gäller avståndet till toppstationer och mellan toppstationerna och örnbona finns kalfjäll. I inget fall finns det bo på samma fjällsluttning eller i samma dal som en skidanläggning och våra inventeringar i februari och mars under de senaste årtionden tyder på att örnarna helt undviker skidanläggningarna under denna tid av året. Trots hård exploatering i Sälenfjällen är de områden där örnbona finns tämligen ostörda. Det förekommer ingen skidåkning, varken turåkning eller offpist i centrala delar i något av reviren. Förhållandena kan liknas vid det som gäller för det norra boet i Skorvdalen i relation till skidanläggningen i Björnrike. Avståndet från toppstationen i Björnrike till det nordöstra boet i Skorvdalen är ca 2 km.

Häckningsutfallet i de tre Sälenreviren motsvarar det genomsnittliga för norra Sverige. Revir nr 1 har inventerats varje år sedan 2003 och revir 2 och 3 varje år sedan 2004. I revir 1 har lyckad häckning genomförts sex av sjutton år med sammanlagt åtta ungar vilket ger en ungpåproduktion på 0,47 per år. I revir 2 har sex häckningar genomförts med sammanlagt sex ungar på sexton år, ungpåproduktion 0,38. I revir 3 åtta lyckade häckningar med åtta ungar på sexton år, ungpåproduktion 0,50 per år.

Detta kan jämföras med häckningsutfallet i Skorvdalen där reviret inventerats tolv år med nio lyckade häckningar och tio ungar vilket ger en ungpåproduktion på 0,83 per år, alltså i storleksordningen dubbelt så hög som den genomsnittliga i norra Sverige.

8. Skorvdalenrevirets betydelse för den lokala och regionala örnpopulationen.

När kungsörnsrevir i länet rangordnades beroende på hur värdefulla de var för populationen med avseende på störst häckningsframgång och längst kontinuitet så fördes Skorvdalenreviret till den högst rankade klassen (Länsstyrelsen Jämtlands län 2016). Reviret ingår i de 13 % av länets revir som står för merparten av ungpåproduktionen. Länsstyrelsen konstaterar också att dessa revir är särskilt skyddsvärda och kräver en 10 km bred skyddszon mot vindkraftverk.

9. Referenser:

- Carlsson B-G. 2012a. Kungsörnsinventering i Skorvdalen, Härjedalens kommun - förekomst av örn i ett planerat utbyggnadsområde för en ny fjällanläggning "Örndalen". Rapport. Limo Natur
- Carlsson B-G. 2012b. Kungsörnsinventering i Skorvdalen, Härjedalens kommun - kontroll av sedan tidigare kända örnbon i dalgången. Rapport. Limo Natur
- Dahlén Janne. 2015. Muntligt. Ecogain. janne.dahlen@ecogain.se
- Heittunen 2018. Uppföljande kungsörnsinventering – Projekt Örndalen i Härjedalens kommun, Jämtlands län, Vårvintern 2018. Miljötjänst Nord AB.
- Hjernquist, M. 2011. Åtgärdsprogram för kungsörn 2011–2015. Rapport 6430, Naturvårdsverket.
(<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6430-3.pdf>)
- Lindberget M. och Skarin A. 2014. Terrängkörningens påverkan på djurlivet. En litteraturstudie. Rapport 6622, Naturvårdsverket.
- Länsstyrelsen Jämtlands län. 2016. Strategi för kungsörn och vindkraft i Jämtlands län. Rapport.
- Naturvårdsverket 2009. Handbok för artskyddsförordningen Del 1 – fridlysning och dispenser. Handbok 2009:2, Utgåva 1.
(<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-0160-5.pdf>)
- Pagel, J.E., D.M. Whittington, and G.T. Allen. 2010. Interim Golden Eagle inventory and monitoring protocols; and other recommendations. Division of Migratory Bird Management, U.S. Fish and Wildlife Service.
(https://www.fws.gov/southwest/es/oklahoma/documents/te_species/wind%20power/usfws_interim_goea_monitoring_protocol_10march2010.pdf)
- Spaul, R. J. and J. A. Heath. 2016. Nonmotorized recreation and motorized recreation in shrub-steppe habitats affects behavior and reproduction of golden eagles (*Aquila chrysaetos*). Ecology and Evolution, 6: 8037–8049. doi: 10.1002/ece3.2540.
(<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/ece3.2540>)
- Spaul, R. J. and J. A. Heath. 2017. Flushing responses of Golden eagles (*Aquila chrysaetos*) in response to recreation. The Wilson Journal of Ornithology 129 (4): 834 – 845.
(https://www.researchgate.net/publication/322256075_Flushing_Responses_of_Golden_Eagles_Aquila_chrysaetos_In_Response_To_Recreation)
- Sperens U. 2019. Förslag på fågelskyddsområde vid Björnrike Syd, Vemdalen, Härjedalens kommun, år 2019. Rapport. Pelagia Nature & Environmen AB

Östersund den 21 oktober 2020

Nora Lundblad, ordförande
Naturskyddsföreningen Jämtland - Härjedalen

Mobil: 070-6610013
E-post: nora.lundblad@hotmail.com

Ulla Falkdalen, styrelseledamot
Jämtlands läns ornitologiska förening

Mobil: 073-8200044
E-post: gyrfalco@gmail.com

Carl-Erik Zetterlund, ordförande
Kungsörn Sverige
Mobil: 070-2134008
E-post: calle.zetterlund@helsingenet.com

Denna överklagan har förankrats hos, och har stöd från, Naturskyddsföreningens riksförening (se bilaga) och BirdLife Sverige.

Johanna Sandahl, ordförande
Svenska Naturskyddsföreningen
Tel. 08 - 08-702 65 00

E-post:
johanna.sandahl@naturskyddsforeningen.se

Daniel Bengtsson, Fågelskyddsansvarig - Head
of Conservation
BirdLife Sverige
Mobil: 070-5154 533

E-post: daniel.bengtsson@birdlife.se

Naturskyddsföreningen

Yttrande

Härmed uttalar Svenska Naturskyddsföreningens riksorganisation sitt fulla stöd för det överklagande som föreningens länsförbund i Jämtland-Härjedalen m.fl. riktat mot beslut som avser att möjliggöra en skidanläggning i anslutning till ett mycket viktigt kungsörnsrevir i området Björnrike Syd (Skorvdalen) i Härjedalens kommun.

Riksföreningen är synnerligen oroad över konsekvenserna för kungsörnspopulationen om verksamheten ges företräde framför ett intakt revir – och ännu mer oroad över konsekvenserna för artskyddet som sådant om prövningen utfaller till bolagets fördel.

Stockholm,
21 oktober 2020

Johanna Sandahl
Ordförande,
Svenska Naturskyddsföreningen

Oscar Alarik
Chefsjurist
Svenska Naturskyddsföreningen